„אנו, חבורת האחים..."

שבוע ימים אחרי מסיבת־הפרידה של דן בן־אמוץ, עדיין לא חזרו המשתתפים לקרמותם. יתכן שלא יחזרו לקדמותם. יתכן שהאירוע הזה שינה אותם, או לפחות חלק מהם, ושה־שינוי הזה הוא בלתי־הפיך.

כל אחד מ־300 המשתתפים יודע שהוא עבר חווייה שאין דומה לה. אבל איש מהם אינו יכול להגדיר אותה בדיוק. הוא יודע שקרה לו משהו, אבל אינו יודע מה. השתמשתי בסוף אותו ערב במילה „קאתארזיס" (מ־קאתארוס", שפירושו ביוונית נקי), כלומר לזעזוע הריגשי של הצופה בטראגדיה יוונית, המביא לטיהור פנימי על־ידי פורקן הרגשות. אך גם הגדרה זו לוקה בחסר.

במשך שבע שעות הציפו את הנוכחים כל כך הרבה גלים ריגשיים שונים, עד כי דמו לבסוף למתאגרפים שהשתכרו מן המהלומות שירדו עליהם. ריגושים של צער ושל צחוק, של התרוממות־הרוח ושל דיכאון, של אהבה (לאיש) ושל שינאה (למחלה), של דעם אין־אונים (על אלוהים, אם יש), של פא־טאליזם ושל אחווה גדולה.

כשיצאתי משם התנגן בראשי הנאום של המלך הנרי ה־5, אחד הקטעים האהובים עלי ביותר ביצירתו של ויליאם שייקספיר. לפני התחלת הקרב של אז'נקור (1415), שבו עמד צבא בריטי קטן ומנותק מול עוצמה צרפתית אדירה, נשא המלך את דבריו באוזני החיילים מוכי־האימה: „אנו המעטים, אנו המעטים המאו־שרים, אנו חבורת האחים... הג'נטלמנים באנגליה השו־כבים עתה במיטותיהם, יהיו מקוללים בעיני עצמם על כי לא היו כאן היום. הם ירכינו את ראשיהם בעתיד כאשר ידבר מישהו שלחם כאן..."

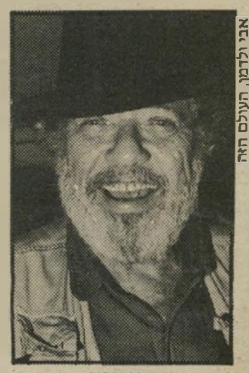
אבי ולדמן, העולם הזה

בן־אמוץ

מי שהיה בערב זה, לא יוכל להסביר לזולתו מה היה שם בדיוק, ומי שלא היה שם לא יוכל לקבל אלא מושג קלוש ממה שהתרחש שם באמת.

יש בזה, כמובן, אי־צדק רב. דן בן־אמוץ היה מודע לזה מאוד. עוד שבוע לאחר מכן הביע צער על שלא יכול היה להזמין הרבה אנשים שהיה חפץ בנוכחותם — ביניהם הגראז'ניק שלו, נגרים, המכולתניק, הרבה אנשים שעימם בא במגע בחייו היומיומיים. אך אילו הזמינם, היה צריך לשכור את היכל־התרבות.

הרבה אנשים נעלבו על שלא הוזמנו, וביניהם שועים ושרים. אבל דן הפעיל אמת־מידה פשוטה מאוד: הוא הזמין את מי שבאו לבקרו בבית־החולים, נוסף על ידידיו האינ־טימיים. זוהי אמת־מידה צודקת מאוד.

זה לא היה ערב לפתרנים. כמו שאמר הנרי ה־5, בראשית אותו נאום: מי שאין לו דם לקרב הזה, שיילך הביתה. אין לי חשק למות בחברתו של אחד כזה.

MEMENTO MORI

אמנון דנקנר אמר שהיתה כל־כך הרבה אהבה במקום, עד שעודפים נשפכו לצדדים. האנשים התמלאו במידה כזו של אהבה, עד כי התחילו לסלוח גם זה לזה. אנשים שלא דיברו זה עם זה במשך שנים, ושכבר שכחו מדוע, התחילו להושיט ידיים זה לזה, להתחבק ולפתוח דף חדש. זה קרה לעמוס קינן עם דן. זה קרה ליעקוב אגמון וטומי לפיד ואמנון דנקנר, לשלמה בר ורודו אלהרר. נתן זהבי, מי שהיה פעם עובר העולם הזה, ניגש אלי, הודה ששרף בשעתו את המערכת וביקש סליחה.

דבר המסיבה פשט בעולם כולו. אנשים שאין להם מושג מי זה דן בן־אמוץ כתבו על זה. מריו דה־ז'ניירו טילפן מכר וסיפר כי קרא על המסיבה בעיתון מקומי.

מה גרם לכל זה? האם רק אישיותו של דן ויחסנו אליו? ואולי דברים מופשטים יותר?

נדמה לי שדן הצליח, באירוע חסר־תקדים זה, לשבור את הטאבו העמוק ביותר, היחס אל המוות. הוא עשה מה שעשה הלחשן במירכבת־הניצחון של קיסרי רומא: הוא לחש לנו MEMENTO MORI, זכור כי אתה בן־מוות. כאשר שבר מחסום זה, את אי־הרצון שלנו להתמודד עם מה שצפוי לנו, במוקדם או במאוחר, עם הדבר האחד שהוא סוף הכל, שאין מפניו מנוס — הוא שיחרר בתוכנו כוחות רגשיים אדירים. פצצה אטומית של רגשות.

לורד חה־חה־חה

ובינתיים, ישבנו אצל דן בן־אמוץ, כמה אנשי־עט, ודיברנו. על מה? על השפה, בין השאר.

על עברית תקנית, על סלנג, על הגבול ביניהם, על השאלה אם בכלל צריך להיות גבול ביניהם. נושאים שלגביהם יש לכל אחד מאיתנו, אנשי האות הכתובה, דיעות חזקות.

דיעותיו של דן ודיעותי שלי כמעט מנוגדות זו לזו בתחום זה. בין השאר דיברנו על קולות, הבאים במקום מילים. או. אה. איי. קולות שיש להם משמעות שונה בכל שפה, והיכולים להביע יותר מאשר מישפט שלם.

בימינו, ימי המדיה האלקטרוניים, אולי הגיע הזמן לרשום מילון של קולות בקלטת של רדיו או טלוויזיה?

בהיעדר מילון כזה, יש הרבה אי־הבנות.

למשל, מדברים אצלנו על לורד הארהאו. בייחוד אנשי־הימין אוהבים להטיח מושג זה בפני אנשי־השמאל. הם בטוחים

אורי אבנרי

יומן אישי

כי הארהאו הוא קול הנביחה של כלב, וכי האנגלים קראו כך לבוגר, שהיה משול בעיניהם לכלב.

לא כלבים ולא יער.

הצלילים „הר־הו" הם קולות־הצחוק האופייניים של אנגלי בן המעמד העליון, תניך אוכספורד או קמברידג'. במילחמת־העולם השנייה הופיע ברדיו הנאצי אדם שהתיימר להיות בריטי וששפך קיתונות של בוז על וינסטון צ'רצ'יל ורעיו. הוא דיבר בנוסח לגלגני, כגון: „מיסטר צ'רצ'יל מאיים להפציץ את ערי גרמניה. הר־הו־הו" בעברית היה אומר: חה־חה־חה!

הבריטים, שהמוראל שלהם היה גבוה, ושחוש־ההומור הנהדר שלהם הגיע באותן שעות קשות לשיאים חדשים, הדביקו לדובר האלמוני את הכינוי „לורד הר־הר". „לורד" מפני שדיבר כאיש המעמד העליון, „הר־הר" בגלל הצחוק הלגלגני שלו.

(אגב, לורד הר־הו לא היה בוגר. שמו האמיתי היה ויליאם ג'ויס, והוא היה לוחם־שיחרור אירי, שלחם בצורה זו את מילחמת עמו. אמנם הוצא להורג אחרי המילחמה על־ידי הבריטים, בהתקפה של נקמנות, בטענה שהיה אי־פעם אזרח בריטי, ושעל כן היה חייב נאמנות לכתר. אך כיום יש קונסנזוס בבריטניה שהיה זה פסקדין בלתי־הוגן.)

אשר לכוח־ההבעה של קולות מסוג זה, אין לי ספק שרן צודק. הם יכולים להביע הרבה. שהרי בימי האדם הקדמון, בטרם לידת השפה, היתה התיקשורת בין קופי־האדם כמו בין שאר הקופים באמצעות קולות שהביעו שימחה, יגון, אזהרה, איום, כניעה והרבה־הרבה דברים אחרים, בשפע של צורות־הבעה, המובנות היטב לכל אנשי־השבט.

שפת־הקולות, כמו שפת־הגוף ושפת שריר־הפנים, לא נעלמה כאשר נוצרה התרבות האנושית, המבוססת על מילים ומישפטים. היא נשארה, ואנו קולטים אותה כל העת בתת־הכרתנו, בשעה שאנחנו מקשיבים למילים. קולטים ומתר־שמים, אולי יותר מכפי שאנחנו מתרשמים מן המילים עצמן.

האבירים השודדים

בימים האחרונים הזכרתי כמה פעמים את שמו של אמברוז בירס בכל מיני שיחות.

נתקלתי בבירס זה לגמרי במיקרה. כשהייתי נער ראיתי ספר שלו בדוכן של ספרים ישנים ברחוב אלנבי. הצצתי, צחקתי, קניתי. זה היה המילון של השטן (להבדיל מפסוקי השטן) שנכתב לפני 80 שנה. הספר נגנב ממני (במשך השנים נגנבו ממני מאות ספרים), אך אני זוכר בעל־פה רבות מן ההגדרות.

למשל, הערך „קואליציה": „קואליציה היא שיתוף־פעולה בין שני שודדים, המחזיקים את ידיהם זה בכיסו של זה, כך שאינם יכולים לשדוד אדם שלישי אלא ביחד."

האם תיתכן הגדרה קולעת מזו למה שהתרחש השבוע בכנסת?

שני השודדים — הליכוד והמערך — מחזיקים את ידיהם זה בכיסו של זה, והם שודדים ביחד את עם־ישראל, תוך שהם מקללים זה את זה. מקללים ושודדים, קלל ושדוד. השודדים הקסנים, הדתיים, טומנים גם הם את ידיהם בצלחת (צלחת פירושה גם כיס).

בחברה דמוקרטית, אדם חייב לשלם מיסים. אדם מקלל ומשלם, לא רק מפני שאחרת יישלח לכלא, אלא גם מפני שהוא מבין, בסופו של דבר, שזה דרוש. הוא רוצה שהממשלה תספק לו הרבה שרותים — הגנה מפני אוייב זר; ביטחון ברחוב ובבית; טיפול לעת מחלה, נכות וזיקנה; חינוך לילדים, ועוד ועוד. לכן הוא משלם, והממשלה הנבחרת, שהוא בחר בה, אמורה להחליט איך בדיוק לחלק את הכסף בין כל הצרכים, לטובת הכלל.

שיטה זו הולכת ומתמוטטת בישראל. הממשלה והכנסת מורכבות משודדים ציניים. מיליארדים מכספינו נשדדים לאור־היום. (איך אמר הנזיר לחיילים במחזהו של פרידריך שילר, המחנה של ואלנשטיין? „בתנ"ך כתוב: לא תגנוב. אתם ממלאים אחר דיבר זה בדייקנות, כי אתם לוקחים את הכל בגלוי.")

לוקחים לאור היום. לא מיליונים, לא עשרות מיליונים, לא מאות מיליונים. מיליארדים. הרבה מיליארדים.

כספים למוסדות ייחודיים (שוד לאור היום). שוחד גלוי למיפלגות קטנות וגדולות. שיגור עסקנים מיפלגתיים לאלף ואחת מישרות ציבוריות, שבהן הם עושים שמות, שודדים למען עצמם ולמען מיפלגותיהם. ובינתיים מתמוטטים השרותים הציבוריים, ואני חרד לחשוב מה קורה לעניינים חיוניים.

בימי־הביניים, בשיא התקופה הפיאודלית, היתה קיימת התופעה של „האבירים השודדים" ROBBER BARONS באנגלית, RAUBRITTER בגרמנית. כל אציל קטן, ששלט בשטח־אדמה כלשהו, הטיל „מס" על עוברי־אורח שביקשו לעבור בדרכים „שלו", ובעיקר על שיירות של סוחרים שהובילו סחורות. האבירים־השודדים לא סיפקו שום שרות. הם גבו את הכסף תמורת עצם הזכות לעבור בשיטחם.

מיפלגות ישראל דומות לאבירים־שודדים אלה. במישטר הפיאודלי שלנו, נמסר לכל מיפלגה שטח ציבורי כלשהו (מישרד ממשלתי, שרות ממלכתי). מי שרוצה לעבור בו, צריך לשלם.

לא לצחוק!

על משה סנה סיפרו שנשאל פעם איך הוא מרגיש כרמ"א (ראש המיפקדה הארצית, הפוליטית) של ההגנה. הוא השיב במשל: שאלו עילוי מרוע אינו רוצה להיות רב. אמר: אני בקיא בהלכה, אני יכול לעשות את כל הדברים שרב צריך לעשות, אבל איך עושים את זה מבלי לצחוק?

קצב

נזכרתי בסיפור זה כאשר הסתכלתי בפניו של משה קצב — ובפני שאר השרים והפ־קידים הבכירים — בשידור הארוך על תאונות־הדרכים. איך הם הצליחו לשמור על הב־עת־פנים רצינית כזאת?

קצב מכהן בתפקיד שר־הת־חבורה במשך כמה חודשים. הוא נשאל לגבי סוגיות שהמו־מחיות להן דורשת שנים ארו־כות של לימוד וניסיון. אבל הוא לא היסס לרגע. הוא השיב בצורה שוטפת, בצורה הכי רצינית. וכך גם שר־הפנים, שזה מקרוב התמנה, והעוסק באלף ואחד עניינים אחרים, חשובים יותר מבחינתו.

אבל לכולם היו כל התשובות, כל הדרוחות, כל המסקנות של כל הוועדות, והם ענו בצורה סבירה, הגיונית, עניינית, משכנעת. וכולם — שרים, פקידים, שררנים, מראיינים ומרואיינים ידעו, כמובן, שמכל זה לא ייצא דבר וחצי דבר ורבע דבר.

יס, מיניסטר!

אוד מוצל

אחד העיתונים גילה, מרוב התרגשות, דימיון בין דן בך אמוץ וביני. גם אני, כמוהו, אוד מוצל מהשואה, שבא הנה כלי הורים.

מצטער. אשראי לא יתום אני.

באתי ארצה כילד בן 10, יחד עם שני הוריי, שתי אחיותי ואחי. זה היה ב־1933, הרבה שנים לפני השואה.

ועוד אי־דיוק: נאמר באחד העיתונים כאילו רחל אבנרי צילמה במקום בניגוד למוסכם. לא רובים ולא יער. הוחלט שלא להזמין עיתונאים וצלמים (מלבד שני צלמים: אלכס ליבק ומיכה בר־עם), אלא רק את ידידיו של בן־אמוץ, וביני־הם עיתונאים. רחל אבנרי הוזמנה. לכל הנוכחים ניתנה הר־שות לכתוב ולצלם כאוות־נפשם. רחל צילמה כרין, ואנחנו פירסמנו כרין, הכל כמוסכם.